

TEHETSÉGGONDOZÁS KÁRPÁTALJÁN FIZIKÁBÓL

Gulácsy Géza

BEVEZETÉS

A tehetséggondozás alapfeltétele a tehetség, amit azután fejleszteni, gondozni lehet. Ebből a szempontból Kárpátalján meglehetősen rossz helyzetben vagyunk, hiszen a magyar népcsoport kicsiny volta és több évtizedes alávett helyzete eleve behatárolja ezt a fajta „potenciált”. (Kárpátalján ma mintegy százötvenezer magyar él, a több mint száz magyar iskolában (ebből mintegy 45 középiskola, ill. líceum) tanuló diákok száma hozzávetőlegesen húszezer.) A magyar iskolákban érettségizők száma évente mintegy 1000 fő. A másik korlátozó tényező abból az oktatásméretből, ha úgy tetszik oktatáspolitikai világtendenciából fakad, amelyik a következetes logikai, gondolati erőfeszítést igénylő tantárgyakat le kívánja építeni, s ezek óraszámát folyamatosan csökkenti. A harmadik korlátozó tényező, mely szervesen kapcsolódik az előzőhöz, az a csökevényes motivációs készlet, ami a társadalom részéről a fizika tudománya felé történő orientálódást elősegítené, elsősorban a fizika életpályakénti perspektivikusságának a felmutatásával.

A FIZIKÁT VÁLASZTÓK LEHETŐSÉGEI

A fizika irányában orientálódó kárpátaljai magyar diákok továbbtanulási lehetőségeit a gyakorlatban az Ungvári Nemzeti Egyetem (UNE) jelenti, hiszen a tanulmányok belső Ukrajnában való folytatására, bár ez elvileg lehetséges, számos okból nincs mód. Az UNE két szakja, a fizikusi és a mérnöki kínál e területen bizonyos lehetőségeket. (Ezeket a szakokat, valamint a fogorvosi, előírás a fizika felvételi vizsga, amit a független tesztközpontokban leadott fizika vizsga jelent). Az egyetemen „magyar kar” keretében fizikaoktatás is folyik, egyelőre meghatározatlan jogállással és esetleges nyelvi feltételekkel. Ebben az évben ide 9 helyre harmincan nyújtották be igényüket. A fizika emelt szintű érettségire az éven országosan mintegy 38 ezren jelentkeztek, ami közel 8 ezerrel kevesebb, mint tavaly. Ebből 32 ezren jelentek meg és kb. 2000-en nem érték el a minimális pontszámot. A tesztek eredményét vizsgálva elmondható, hogy a múlt évben letett tesztek 18,3 pontos átlagot mutattak az 51-ből, ami jól mutatja a fizikát választók felkészültségét. Kárpátalján 890 diák próbálkozott (55 kivételével eredményesen) a fizika teszttel, ebből 110 magyar nyelvű tesztet kért, ebből mintegy 90 ebben a tanévben végzett magyar középiskolát. Közülük 3-4 kivételével mindenki elérte az alsó határt. Az átlagos szint 6 pont körül volt a 12-es skálán.

Ami a későbbi elhelyezkedést illeti, az egyetem, illetve annak intézetei természetesen lehetőséget nyújtanak a tudományos pálya folytatására is, illetve e téren meg kell említenünk, a kijevei központú Ungváron működő Elektronfizikai Kutató Intézetet. A tudományos pályán kívül a megyében működő közel száz magyar általános és középiskola jelenthet alapvetően elhelyezkedési lehetőséget, hiszen Kárpátalja agrárvidék, fizikai, mérnöki tudást igénylő kutató vagy termelő egységek szinte nincsenek, régebben azok nagy részét a szovjet, első sorban hadiipar kárpátaljai összetevői jelentették. Jelenleg a termelő egységeket néhány nemzetközi nagyvállalat ideiglenesen itt állomásozó részlegei jelentik, melyek felvevő képessége korlátozott, perspektívája bizonytalan.

A FIZIKA ISKOLAI OKTATÁSÁNAK KERETEI

Fizikát az általános iskola hetedik, nyolcadik és kilencedik, valamint a középiskola tizedik és tizenegyedik osztályában tanítanak. Az oktatás terjedelme jelenleg: 7. osztály- heti 1 óra, 8. osztály- heti 2 óra, 9. osztály- heti 2 óra, 10. osztály- heti 3 óra, 11. osztály- heti 3 óra, illetve csillagászat 11. osztály- heti 0,5 óra. Ukrajnában folyik az áttérés a 12 éves középiskolai oktatási rendszerre. A váltó osztály, amely már 12 évet fog tanulni a következő tanévben, a 9. osztály lesz. Az új rendszerben a fizika oktatásának óraszámai lecsökkentek, míg a 11 éves oktatásban összességében 13,5+0,5 óra fizika+ csillagászat volt, addig most már csak 9+1 óra.

A FIZIKA ISKOLAI OKTATÁSÁNAK FELTÉTELEI

A fizika iskolai oktatásának feltételei Kárpátalja magyar iskoláiban (de általában is) meglehetősen szerények. Az iskolák túlnyomó többségében fizika szakterem nincs, vagy csak formailag van. Ugyanez a laboránsi státusról is elmondható. A fizikában oly fontos demonstrációk elenyésző részét lehet csak kivitelezni. Míg az oktatásügyi szervek az iskolák komputerezését forszírozzák, (igaz, ezek a fizika teremig nem jutnak el) a fizika és más tantárgyak oktatásához szükséges eszközökkel történő ellátás gyakorlatilag megszűnt (annak ellenére, hogy létezik ilyen állami program). A fizikaórákon az 50-es 60-as évekből még megmaradt szovjet gyártmányú (egyébként a maiaktól sokszor jobb minőségű) eszközöket használhatják a tanárok, már ha egyáltalán maradtak ilyenek. A laboratóriumi munkák végzése, amelyekből egyébként rengeteget irányoz elő a tananyag, jobbik esetben frontálisan történik. Gyakorlatilag az iskolákban kevés kivétellel „krétafizikát” üzünk, amely az általános érdeklődés felkeltésére nem lehet alkalmas.

Külön problémát jelent a magyar iskolák részére a tankönyvekkel történő ellátás bizonytalansága. Az iskolákban fizikából eleve csak fordítós tankönyveket használnak. A régi 11 éves tanrend szerint tanuló osztályok számára már nem gyártanak tankönyveket. Az új tanrendben tanulók számára több ukrán nyelvű tankönyv is rendelkezésre áll, ezek közül azonban csak egyet fordítanak magyar nyelvre, s a tanulók azt is általában fél éves késéssel kapják meg. További problémát jelent, hogy a tankönyvkiadás lobbyérdekeknek való erős kitettsége miatt a tankönyvcsaládok megjelenése rapszodikus, s például magyar nyelvre a 7. osztályban az egyik, a 8. osztályban egy másik, a kilencedikben pedig egy harmadik tankönyvcsaládból való könyvet fordítottak le.

MŰKÖDŐ TEHETSÉGGONDOZÁSI FORMÁK

A fizika tehetséggondozás rendszeresen működő formáiként a speciális iskolák, a bizonyos tantárgyakat emelt szinten oktató iskolák, fakultációs foglalkozások, szakkörök nevezhetők meg. Illetve ide tartoznak a különböző szintű, tantárgyi hetek, vetélkedők, távoktatási projektek, illetve a privát korrepetálás.

Magyar nyelvű, speciális vagy a fizikát nagyobb óraszámban (4-4 óra a 8., 9. osztályban) oktató iskolák Kárpátalján nincsenek. A jelenleg kötelező középiskolai profilírozás keretében lehetőség van természettudományos arculat választására, ahol magasabb óraszámban oktatnák a fizikát. (Heti 5-5 óra fizika a 10.,11. osztályban és 2 óra csillagászat a 12.-ben.) Reálisan azonban a tanintézmények feltételek hiányában, illetve más helyi szempontok miatt nem ezt fogják választani. Az egész akció egyébként sem bővíti a választás lehetőségeit, inkább egyfajta kényszerként jelenik meg az oktatásban.

A fakultációs foglalkozások elosztása adott iskolai keretből történik, osztályonként, esetenként teljesen különböző megfontolások alapján. Következően ebben az egyéni tehetséggondozás elve nem érvényesülhet. A szakkörök működésében érvényesíthetőek lennének a tehetséggondozás szempontjai, azonban ezek elosztása is adott keretből történik,

tehát a fakultációról elmondottak itt is érvényesülnek, másrészt az oktatási intézmények elenyésző része rendelkezik olyan feltételekkel, amelyek lehetővé tennék a foglalkozásoknak a diákok számára érdekes, tartalmas levezetését.

A tantárgyi hetek levezetése az iskolákban kötelező, általában az adott tantárgy oktatásának ellenőrzésekor szokták levezetni, s egy intézményben 3-4 évente kerül rá sor. Ezek sok esetben csak formálisan kerülnek levezetésre.

A fizika tantárgyi vetélkedők Kárpátalján két párhuzamos rendszerben folynak. A hivatalos, az oktatásügy szervezésében, területi elven épül fel. Az iskolai vetélkedőt (ami formális) a városi, járási, megyei követi, majd annak győztesei vesznek részt az országos vetélkedőn. A magyar iskolák diákjai ezeken hátránnyal indulnak, mert a Beregszászi járási vetélkedő kivételével előzetesen nem fordítják le magyar nyelvre a feladatokat, hanem az esetlegesen ott tartózkodó magyarul tudó tanár végzi helyben a fordításokat, miközben a többi diák már dolgozik. Így azután magyar iskolás diáknak nincs sok esélye a megyei vetélkedőn sem. Ezeken a vetélkedőkön a részvétel kötelező. Az Ungvári Nemzeti Egyetemre való bejutás szempontjából csak a nemzetközi, vagy az összukrajnai tantárgyi vetélkedőkön elért helyek számítanak. Ebben az évben a XXIII. összukrajnai fizika tantárgyi vetélkedőn Szevasztopolban 168 diák vett részt. Kárpátalja két dobogós helyet szerzett. 2008 novemberében Munkács adott otthont az ifjú fizikusok XVII. Összukrajnai bajnokságának (66 gyerek), illetve fizikából internetes olimpiád is van.

A másik vetélkedő, amit a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség szervez évente, megyei szintű. A magyar iskolák önkéntesen vesznek részt, lépcsők itt nincsenek. A feladatsorokat és a helyet a II. Rákóczi F. Kárpátaljai Magyar Főiskola biztosítja. A 2008/2009-es tanévben fizikából 21 iskola 109 tanulója vett részt ezen a vetélkedőn. A főiskola néhány szakára (biológia, földrajz, matematika) plusz pontot jelenthet az ezen a vetélkedőn elért eredmény. A magyarországi fizika versenyeken való kárpátaljai részvétel intézményesült formában nem folyik, a bekapcsolódás esetenként az érintett pedagógus önfeláldozó munkájának eredménye.

Régebben az ungvári egyetem, levelezős, távoktatási projekttel segítette a felvételizni szándékozókat, akik a feladatok megoldásait levélben küldhették be, illetve kaphatták meg azok javítását, illetve a helyes megoldásokat. Jelenleg Internetes formában a független vizsgaközpont biztosít fizika tesztfeladatokat az érdeklődők részére, ez azonban nem interaktív rendszer.